

Eski Uygur Hukuk Belgelerinde Kısaltmalar*

Berker Keskin**
(İstanbul-Türkiye)

Özet

Kısaltmalar, kelime ya da kelime gruplarını yazarken sayfadan yer kazanmak, daha hızlı olmak ya da yazılanın başka kimseler tarafından anlaşılmasını sağlamak gibi farklı amaçlar için kullanılır. Neredeyse tüm dillerin yazılı ürünlerinde kısaltmalı ifadeler yer almaktadır. Bu çalışma, kısaltmaların Eski Uygur hukuk belgelerindeki varlığını sorgulayarak hangi kelimelerde kısaltma yapıldığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu belgelerin seçilmesinin temel sebebi, edebi bir kaygıyla hazırlanmamış olmalarıdır. Çalışmada, öncelikle konuyla ilgili bir açıklama yapılmış, ardından kısaltmaların bulunduğu belgelerden hareketle örnekler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eski Türk dili, Eski Uygur Türkçesi, hukuk belgeleri, kısaltma.

Abstract

Abbreviations in Old Uyghur Civil Documents

Abbreviations are used for different purposes, such as saving space on the page, saving time or ensuring that a text is not understood by someone else. There are abbreviated expressions in the writings of almost all languages. This study mainly investigates the existence of abbreviations in the Old Uyghur legal documents and aims to show which words were abbreviated. The main reason why these documents were selected is that they were not prepared with literary concerns. In the study, first of all, the

---

* Bu çalışma, *Eski Uygur Türkçesi Hukuk Belgeleri ve Söz Varlığı* adlı Doktora tezinden hareketle gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın esasını oluşturan Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi (BAP) tarafından aynı adla Doktora tez projesi olarak (SDK-2017-25682) desteklenmektedir. İlgili Doktora tezi, TÜBİTAK tarafından desteklenmektedir.

** Araştırma Görevlisi, İstanbul Üniversitesi, berker.keskin@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8599-286X

subject had introduced and then examples were given based on the documents.

Key Words: Old Turkic, Old Uyghur Turkish, legal documents, abbreviation, shortening.

Giriş

Eski Uygurlar, tarihi İpek Yolu'nun önemli durak noktalarında bulunarak çevrelerindeki milletlerle gerek ticari gerekse kültürel bakımdan yoğun bir temas kurmuşlar ve yüksek bir medeniyete sahip olmuşlardır. Bu durum, yalnızca Ötüken Kağanlığı ile sınırlı kalmamış, daha sonra kurulan Kansu ve Turfan devletlerine de sirayet etmiştir (Korkmaz F. ve Keskin 2018: 85). Uygurlar, doğal olarak Türk dili için de oldukça önemli bir merhaledir. Kültürel çeşitlilik, onlardan kalan dil yadigarlarında kendini açıkça gösterir. Budizm, Manihaizm gibi dinlere ait kutsal kabul edilen ve Sanskrit, Çin, Tohar dilleriyle telif edilmiş eserler Eski Uygur Türkçesine tercüme edilmiş ve büyük bir çeviri edebiyatı meydana getirilmiştir. Örneğin Eski Uygur Budist edebiyatıyla ilgili çalışmasında Johan Elverskog, korpusundaki kırk bir metnin Çince'den, on altı metnin Tibetçeden tercüme edildiğini ifade ederek üç metnin muhtemelen Toharcaya ve dokuz metnin de Sanskritçeye dayandığını belirtir (Elverskog 1997: 10). Bununla birlikte Eski Uygur edebiyatına dahil edebileceğimiz Mūlasarvāstivāda ve Sarvāstivāda vinayalarının tercümelemleri, Çince apokriflerle Vasubandhu'nun eserlerine ait pek çok yorum da bulunmaktadır (Zieme 2015: 872). Ayrıca, sayıları çok fazla olmamakla birlikte Uygurlardan kalan dini nitelikli çeşitli telif eserler de bulunmaktadır.

Yerleşik yaşam kültürünün bir sonucu olarak tarımla da ilgilenen Uygurlar, Türklere tarım kültürünü geliştirmiştir. Devlete ait olan arazilerin yanı sıra bireylere ait olan mülk arazi anlayışının bulunduğu Eski Uygur toplumunda arazilerin alım-satımı, kiralanması da resmi yollarla yapılmıştır. Bütün bunları başta Berlin, St. Petersburg ve Kyoto olmak üzere dünyanın farklı şehirlerinde bulunan kütüphanelerde muhafaza edilen ve günümüzde "Eski Uygur hukuk belgeleri" olarak bilinen belgelerden öğrenmekteyiz. Bu belgeler, yalnızca toprak hukuku ile ilgili olmayıp vasiyet, köle

azadı, takas, vergi kayıtları gibi farklı farklı konuları da ihtiva etmektedir. Büyük çoğunluğu resmi niteliğe sahip olan belgeler, içeriğine göre bazı farklılıklar taşımaya rağmen genel olarak belirli bir formüle göre düzenlenmiştir. Bütünlüklü belgelerdeki tarih kaydı, teminat bilgileri ve tanıklıklarla birlikte damgaların bulunması belgelerin resmiliğini kanıtlar niteliktedir. Bu çalışmadaki esas amaç, yukarıda ana hatlarıyla bahsedilen eski Uygur hukuk belgelerinde hangi kelimelerin kısaltma yapılarak yazıldığını göstermektir.

1. Kısaltmanın Tanımı

Kısaltma, bir kelime veya kelime grubundaki belirli bir harf ya da bazı harflerin kullanılmasıyla oluşturulan ifade biçimidir. Yeryüzündeki hemen hemen tüm dillerde sayfadan yer kazanmak, kelime ya da kelime grubunu uzun uzadıya yazmayıp zamandan tasarruf etmek gibi faydaları dolayısıyla kısaltmalar kullanılmaktadır. Burada, esasen kısaltma kullanımının iki yönünden bahsetmek gerekir. Birinci olarak, bireyler herhangi bir konuda yazdıkları ya da dinlerken tuttukları notlarda kendilerinin anlayabileceği şekilde kısaltma yapabilirler. Hatta bazen, yazılanın başkaları tarafından anlaşılması için hususen bu yapılır. Burada o kısaltmanın başkaları tarafından anlaşılması gerekmez, buna gerek de yoktur zira bu bir kişisel kısaltmadır. Ancak ikinci olarak, bunun tam tersine kitap, gazete ya da dergi gibi toplumun geneline hitap eden yayınlarda yapılan kısaltmaların genel kabul görmüş olması, diğer bir deyişle herkes tarafından anlaşılıyor olması gerekir. Hatta günümüzde kısaltmaların ortak kabulü, yalnızca toplumlarla sınırlı olmayıp uluslararası kabul görmüş pek çok kısaltma bulunmaktadır.

Kısaltma ile ilgili bugüne kadar pek çok tanımlama yapılmıştır. Aşağıda, örnek olması bakımından *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü* ve *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*'nde yer alan kısaltma tanımlamaları verilmiştir:

Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü:

(Alm. *Abbreiviation, Abkürzung*; Fr. *abréviation*; İng. *abbreviation*)

Sık kullanılan kelimelerin, şahıs yer ve kuruluş adlarının, yer kazanmak, kolaylık sağlamak gibi pratik amaçlarla yazıda kısaltılmış biçimi: *dr.* (doktor), *bk.* (bakınız), *krş.* (karşılaştırınız), *cm.* (santimetre), *m.* (metre), *TL* (Türk Lirası), *km* (kilometre), *TBMM* (Türkiye Büyük Millet Meclisi), *T.C.* (Türkiye Cumhuriyeti), *A.Ü.* (Ankara Üniversitesi), *TDAY-Belleten* (Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten) vb. (Korkmaz 2017: 177)

Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü:

1. (Alm. *Zeichenkürzung, Kurzwort*; Fr. *raccourcissement*, İng. *clipping*). Bir sözcüğü ya da sözcük öbeğini daha kısa duruma getirme. Kısaltma iki biçimde gerçekleşebilir: Güdikleme yoluyla kısaltma (*otomobil* yerine *oto* demek gibi) ve eksilti yoluyla kısaltma (*patlıcan kızartması* yerine *kızartma* demek gibi). 2. (Alm. *Abbreiviation, Abkürzung*, Fr. *abréviation*, İng. *abbreviation*). Kısaltılmış sözcük ya da sözcük öbeği. Örneğin *İÜ*, *İstanbul Üniversitesi*'nin kısaltmasıdır (Vardar, Güz, Huber vd. 1998: 141).

Kısaltmaların ilk kullanımının oldukça eski devirlere gittiğini söylemek mümkündür. Süheylâ Bayrav, kısaltmalar sayesinde zamandan ve parşömenden tasarruf edildiğini, daha az gereç kullanılarak daha çabuk yazma usulünün Yunan ve Roma toplumlarında benimsendiğini belirtmektedir (Bayrav 1998: 76). Bunun dışında, genel olarak tüm yazı sistemlerine bakıldığında, kısaltma kullanımının izi yazının icadına kadar takip edilebilir. Sümerler bazı isimleri, hatta ekleri tabletlerden yer kazanmak için kısaltmışlardır (Edzard 2003 ve Jagersma 2010: 271). Sonuç olarak kısaltma kullanımı, bir açıdan ilk yazı sistemi kadar eskidir.

Türk dilinde de kısaltmaların ortaya çıkışı hakkında söylebilecekler sınırlıdır. İslamiyet'in kabulü sonrası hazırlanan eserlerde görülen SAV (*Şallalāhü 'aleyhi ve-sellem*), HZ (*Hazret*), RA

(*Radıyallāhü 'anh*) gibi kısaltmalar, İslami kültür ve medeniyetin etkisini taşır ve günümüze kadar gelir. Arap harfli Türk dili eserlerinin pek çoğunda ya vezin gereği ya da yerden tasarruf sağlamak adına çeşitli kelimeler kısaltılarak yazılmıştır. Bunun dışında Tanzimat Dönemi sonrası Osmanlı Devletinde hazırlanan sözlüklerde de özellikle madde başı kelimenin hangi dile ait olduğunu belirten bazı kısaltmalar kullanıldığı bilinmektedir (Kalfa 2005: 202). Daha eski devirlere uzanılacak olursa özellikle Karahanlı Türkçesinde sıklıkla kullanılan *ma/me* edatının varlığı dikkat çeker. Sir Gerard Clauson, *EDPT*'de bu edatın, *yeme*'nin bir kısaltması olabileceğini ifade eder (Clauson 1972: 765a). Ancak *yeme* için Mustafa S. Kaçalın farklı görüşler ortaya koyar. Kaçalın, ilk olarak bu kelimenin başındaki /y/ sesinin türeme olabileceğini belirtir (<*yime* <*yme* <*me*). Bunun dışında burada bir /y/ türemesi yerine bir /i/ türemesi de bulunabileceğini ileri sürer. Üçüncü olarak ise bu kelimenin *veya* (< *ve yā*), *yada* (<*ya da*) yapısında bir *yeme* (<*ye me*) şeklinde düşünülebileceğini söyler (Kaçalın 2006: 130). Bütün bu kısaltmalar bir kenara bırakılıp da Eski Uygurlara gidilirse onlardan kalan hukuk belgeleri ve kişisel kayıtlarda bazı kelimelerin bugün yapılanlardan hiç de farklı olmayan şekilde kısaltıldığı görülebilir.

2. Eski Uygur Hukuk Belgelerinde Kısaltma

Eski Uygur hukuk belgeleri, içerdiği bilgiler ile gerek tarih gerekse Türk dili araştırmacıları için önemli kaynaklardır. Halktan kimseler tarafından edebi bir kaygı olmadan hazırlanan bu belgeler vasıtasıyla devrin edebi olmayan dilinin de incelenmesi mümkündür. Belgeleri hazırlayan ya sözleşmenin taraflarından biri ya da arzuhalci olarak tabir edilebilecek kimselerdir ve bu belgelerde belli başlı bazı ifadelerin kısaltma kullanılarak yazıldığı görülmektedir.

2.1. Ber-

Uygur hukuk belgelerinde ve hukuk belgeleri içerisine dahil edilebilecek kişisel kayıtlarda para veya belirli bir mal ya da ürünün

kime ne kadar verildiği kayıt altına alınırken *ber-* fiili bir kalıp olarak kullanılmaktadır:

kuṭlug t[ämür] ymä tükäl sanap berdim [Mainz 693 r ([TI] D 187 / TM 206), 9-10. satırlar]

“Kutlug Temür, (ben) de tamamen sayarak verdim.”

on böz han-ka berdim [U 5299 ([T I] D 176 / TM 207), 6-7. satırlar]

“Han için on böz verdim.”

üç şıg bugd(a)y berdim(i)z [U 5927 (T 4 Xusup), 4. satır]

“Üç şıg buğday verdik.”

Yukarıda verilen örneklerin dışında belgelerde *ber-* fiili, kısaltmalı olarak, yani yalnızca “b” harfi yazılarak da ifade edilmektedir. Bu yapılırken kısaltmanın sonuna bir nokta konulabildiği gibi noktasız örnekler de bulunmaktadır:

Şekil I: Ch/U 7145 v, 5. satır

© Depositum der Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften in der Staatsbibliothek zu Berlin-Preußischer Kulturbesitz, Orientabteilung

5. ...*b]aṭm(a)n so<r>m-a bir küri men b*

“...batman şarap, bir küri un v(erdim).”

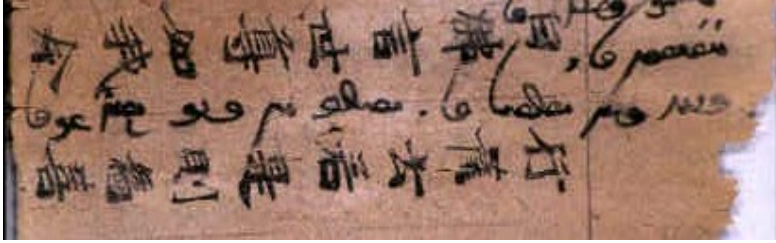

Şekil II: Ch/U 6510 v (Glas: T II T 1602), 5. satır

© Depositum der Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften in der Staatsbibliothek zu Berlin-Preußischer Kulturbesitz, Orientabteilung

5. ...] bir ulagçı bilä b

“...bir haberci ile v(erdim).”

Şekil III: Ch/U 7012 r (T II S), 5-6. satırlar

© Depositum der Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften in der Staatsbibliothek zu Berlin-Preußischer Kulturbesitz, Orientabteilung

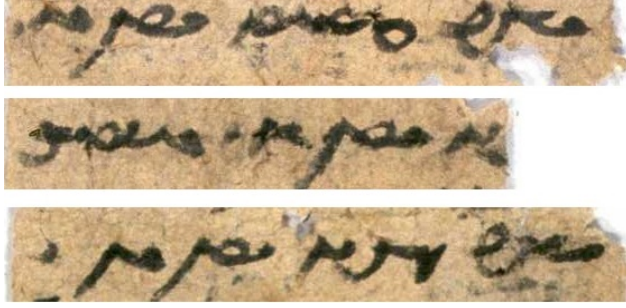
5. kurut b.

6. beş bağ oñuñ b. ordu-ka bir ulag-çı b

“Kurut v(erdim), beş bağ odun v(erdim), saraya bir haberci v(erdim).”

2.2. Kuanpu~Kunpu~Kanpu

Bir ödeme aracı olan *kuanpu*ya hukuk belgelerinde sık sık rastlanır (< Çin. *guān bù* 官布). Pamuklu bez anlamına gelen *kuanpu*, resmi bir standarda ve kırmızı bir mührü sahiptir (Raschmann 2015: 216). Belgelerde *QW'NPW*, *Q'NPW* ya da *QWNPW* şeklinde görünen kelime, şimdiye dek tespit edilebildiği kadarıyla yalnızca bir belgede “q” şeklinde kısaltılmıştır.

Şekil IV: U 6114 + U 5848 Recto (T III H.Ş. IV. Ecke), 12. 14. ve 17. satırlar

© Depositum der Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften in der Staatsbibliothek zu Berlin-Preußischer Kulturbesitz, Orientabteilung.

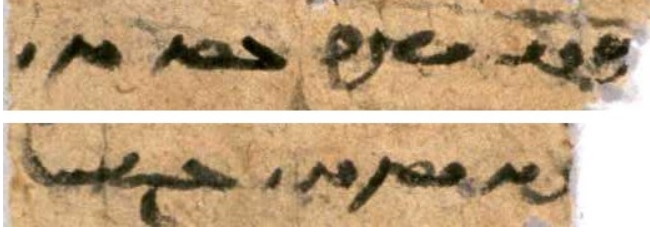
12. ...] *äçkü tokuz on q.* [...

14. ...*sä]kiz on q. kıtay* [...

17. ...] *äçkü s(ä)kiz on q.* [...

“...keçi, doksan k(kuanpu)... seksen k(kuanpu). Kıtay... Keçi, seksen kuanpu...”

Şekil V: U 6114 + U 5848 Verso (T III H.Ş. IV. Ecke), 2. ve 4. satırlar

© Depositum der Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften in der Staatsbibliothek zu Berlin-Preußischer Kulturbesitz, Orientabteilung.

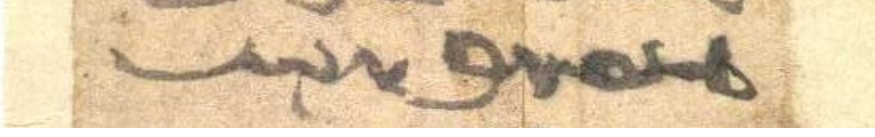
2. bir äčkü yüz q.

4. [sä]kiz on q. yalıñ

“Bir keçi, yüz k(uanpu). Seksen k(uanpu). Yalın...”

2.3. Şilavanti

Şilavanti, Budist dini bir terim olarak hukuk belgelerinde bir unvan ya da isim olarak görülebilmektedir. Sanskritçe kökenli bir kelime olan *şilavanti* (Skr. < *śīlava(n)t*), “iyi ahlaklı, ahlaka uygun davranan kişi” anlamına gelmektedir (Yamada 1993: 284). Peter Zieme, bu kelimeye ait kısaltılmış şeklin *şila* olduğunu belirtir (Zieme 1981: 249). *Şila* ve *şilavanti* kelimelerinin her ikisine de hukuk belgelerinin çeşitli bölümlerinde rastlanmaktadır. Hatta bazı belgelerde, her iki şekil bir arada görünmektedir. Örneğin SI/O 70 numaralı belgenin dört ve beşinci satırlarında *toynak şilavanti* ismi yer alırken sekiz ve on birinci satırlarında bu kez *toynak şila* şeklinde kısaltılmış biçim bulunmaktadır. Hukuk belgelerinin yanı sıra çeşitli okuyucu kayıtlarında da *şilanın* bulunması (Ölmez 1993: 166) bu kısaltılmış biçimin kullanımının yaygın olduğunu göstermektedir.

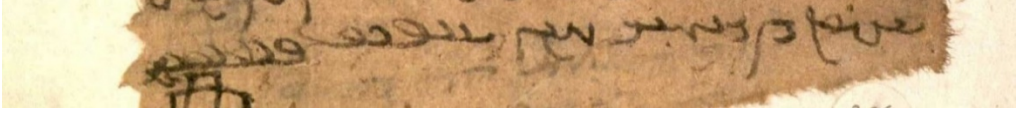

Şekil VI: U 5250 (T II D 373a), 6. satır

© Depositum der Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften in der Staatsbibliothek zu Berlin-Preußischer Kulturbesitz, Orientabteilung.

6. *titso şila*

“Titso Şila”

Şekil VII: U 5273 ([TI] D 135 / TM 211), 10. satır

© Depositum der Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften in der Staatsbibliothek zu Berlin-Preußischer Kulturbesitz, Orientabteilung.

10. *-nuḡol m(ä)n mısır şila ayıṭıp biṭitim*

“...(ait)tir. Ben, Mısır Şila sorup yazdım.”

2.4. Tutuḡ

Tutuḡ kelimesi, hukuk belgelerinde en sık kısaltılan kelimelerden biridir. Çince kökenli olan kelime (< *dū tōng* 都統), “yüksek rütbeli

Budist rahip” anlamına gelmektedir. Özellikle X. yüzyılda *dū tōng* Batı Uygur Budist dünyası için üst düzey bir unvandı (Moriyasu 2008: 209). Uzun zamandır *tu*’nun *tutuŋ* kelimesinin kısaltılmış şekli olduğu bilinmektedir.¹ Dai Matsui’ye göre *tuŋ*, kelimenin bir diğer kısaltılmış şeklidir (Matsui 2006: 47). Hukuk belgeleri dışında bu kısaltmalar, Budist mağara yazıtlarında da görülmektedir (Matsui 2017: 152). Tenişev ve Feng tarafından yayınlanan bir köle satış belgesinde *tutuŋ* ile birlikte kısaltılmış biçimlerden biri olan *tu* birlikte yer almaktadır. Belgede satıcının ismi dört kez *aṭay tutuŋ* şeklinde zikredilirken bir kez de *aṭay tu* olarak yazılmıştır (belgenin yayınlandığı makale için bk. Tenişev ve Feng 1958).

Şekil VIII: U 5837 (T III B), 1. satır

© Depositum der Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften in der Staatsbibliothek zu Berlin-Preußischer Kulturbesitz, Orientabteilung.

1. *m(ä)n kutaçuk tu-nuŋ turpan-ka*

“Ben, Kutaçuk Tu’nun... Turfan’a...”

¹ bk. Heinrich Herrfahrdt (1934). “Das Formular der uigurischen Schulurkunden”. *Zeitschrift für Vergleichende Rechtswissenschaft*. C. 48. s. 102. Juten Oda (1987). “On the Title ‘Tutung’ in Uigur”. *Tōyōshi-kenkyū*. C. 46-1. s. 57-86. Peter Zieme (1990). “Sur quelques titres et noms des bouddhistes turcs”. *L’Asie Centrale et ses Voisins: Influences réciproques*. ed. Rémy Dor. Paris: Inalco. s. 136.

Şekil IX: Mannerheim 17D Recto, 23. satır

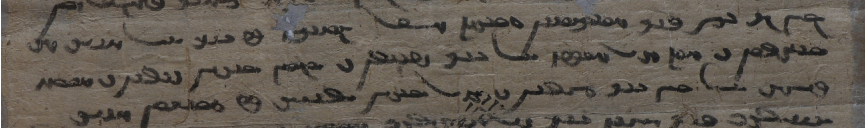
© Suomalais-Ugrilainen Seura (Fin-Ugor Cemiyeti), Mannerheim Koleksiyonu.

23. *ikägü-niñ ol m(ä)n taşık tuñ*

“...ikimizindir. Ben, Taşık Tung...”

2.5. Yıñak

“Yön, taraf” anlamlarına gelen *yıñak* kelimesi, özellikle Uygur satış ve kiralama belgelerinde sözleşmeye konu olan taşınmazın sınırlarının belirtildiği durumlarda kullanılır. Yazımında genellikle herhangi bir kısaltma kullanılmamış olmasına rağmen dört belgede durum, tam tersidir. St. Petersburg’da muhafaza edilen SI 3128 (Eski: SI Kr IV / 699), Berlin’de muhafaza edilen U 5234 ile Kyoto’da muhafaza edilen Ot.Ry. 1097a ve Ot.Ry. 543 numaralı belgelerde kelimenin bulunması gereken yerde bir “y” harfi mevcuttur. Burada, örnek olması bakımından ilk iki belgedeki ilgili kısımlara yer verilmiştir. St. Petersburg’da bulunan belge ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde Sergey Malov’un, 1951 yılında yayınladığı *Pamyatniki Drevnetyurkskoy Pismennosti* adlı çalışmasında belgedeki bu harfi, bir ek şeklinde kendinden önce gelen kelimeyle birlikte transkripsiyonladığı görülür (Malov 1951: 206). Aynı şekilde L. Yu. Tuguşeva da 2013 yılındaki çalışmasında Malov’a uygun bir transkripsiyon yapmıştır (Tuguşeva 2013: 22). Ancak bize göre bu harf, bir ek olmaktan öte, *yıñak* kelimesinin kısaltılmış biçimidir. Nitekim *SUK*’ta da bu harf y şeklinde, kendinden önce gelen kelimedenden ayrı olarak transkripsiyonlanmış ve yön anlamı verilerek tercüme edilmiştir (Yamada 1993: 20-21). Bu konuda, Yamada’nın görüşüne katılmak durumundayız.

Şekil X: SI 3128 [Eski: SI Kr IV / 699], 12-14. satırlar

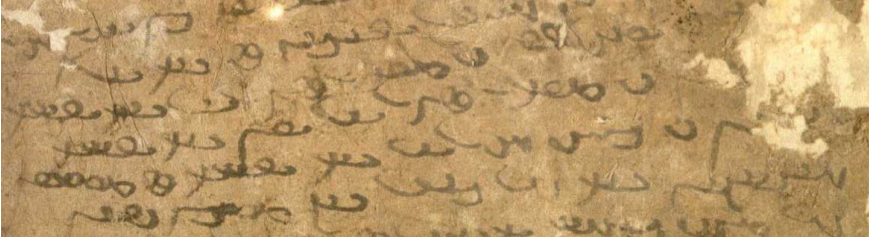
© Rusya Bilimler Akademisi, Doğu Elyazmaları Enstitüsü / St.
Petersburg (IOM RAS)

12. *bu yer-niñ sıçı-sı*

13. *öñdün y kul k(a)y-a kopuz-nıñ yer kü<n>din y ulug ögän kedin
y kuus*

14. *bahşı-nıñ ok yer tagdın y m-ä ögän adırar*

“Bu yerin sınırı: Doğu t(arafından) Kul Kaya, Kopuz’un yeri, güney t(arafından) büyük su kanalı, batı t(arafından) Kuus Bahşı’nın yeri, kuzey t(arafından) da su kanalı ayırır.”

Şekil XI: U 5234 (T.M. 90), 9-11. satırlar

© Depositum der Berlin-Brandenburgischen Akademie der
Wissenschaften in der Staatsbibliothek zu Berlin-Preußischer
Kulturbesitz, Orientabteilung

9. *s[ıç]ısı öñdün y tur-a buk-a-nıñ yer adırar*

10. *[küntü]n y tur-a buk-a-nıñ ok yer adırar*

11. *ke[d]in y magı k(a)y-a-nıñ yer adırar bu tört*

“...sınırı doğu t(arafından) Tura Buka'nın yeri ayırır. Güney t(arafından) da Tura Buka'nın yeri ayırır. Batı t(arafında) Magı Kaya'nın yeri ayırır...”

Sonuç

Eski Uygurlara ait hukuk belgeleri ve kişisel kayıtlarda görülen kısaltmalar nicelik itibariyle çok fazla değildir. Bunun başlıca sebebi belgelerin resmi bir yapıya sahip olması, bağlayıcı niteliğinin bulunmasıdır. Anlaşmazlığa mahal vermeyecek şekilde yazılan belgelerde her şey ait olduğu devrin şartlarına göre açıkça belirtilmiştir, tıpkı günümüz modern dünyasında hazırlanan belgelerde yapıldığı gibi. Kısaltması en fazla yapılan kelimenin *ber-* fiili olması, artık bunun Uygur toplumunun tamamı tarafından bilinip kullanılıyor olmasıyla, diğer bir deyişle genel kabul görmesiyle açıklanabilir. Yalnızca kişisel kayıtlarda değil, diğer belgelerde de aynı kısaltmanın bulunması, bu fikri destekler niteliktedir. Az sayıda belgede çok az kısaltma bulunmasına rağmen bütün bunlar bizlere Türk dilinin yazılı kaynaklarındaki kısaltma kullanımının sistematik olarak Eski Uygur devrine kadar gittiğini göstermektedir.

Kısaltmalar

bk.	:	Bakınız
C.	:	Cilt
ed.	:	Editör(ler)
EDPT	:	Clauson 1972
Haz.	:	Hazırlayan(lar)
HdO	:	Handbook of Oriental Studies
s.	:	Sayfa
SUK	:	Yamada 1993
TDK	:	Türk Dil Kurumu
vd.	:	ve diğerleri

Kaynakça

- BAYRAV, S. (1998). *Filolojinin Oluşumu*. İstanbul: Multilingual.
- CLAUSON, Sir G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish*. Oxford: Clarendon Press.
- EDZARD, D. O. (2003). *Sumerian Grammar*. HdO Vol. 71. Leiden-Boston: Brill.
- ELVERSKOG, J. (1997). *Uygur Buddhist Literature*. Silk Road Studies I. Turnhout: Brepols.
- HERRFAHRDT, H. (1934). “Das Formular der uigurischen Schuldurkunden”, *Zeitschrift für Vergleichende Rechtswissenschaft*. C. 48. s. 93-103.
- JAGERSMA, A. H. (2010). *A Descriptive Grammar of Sumerian*. Leiden University Faculty of Humanities. Doktora Tezi. Leiden.
- KAÇALIN, M. S. (2006). *Dedem Korkut'un Kazan Bey Oğuz-nâmesi*. İstanbul: Kitabevi.
- KALFA, M. (2005). “Dilimizde Kısaltmalar Sorunu”. *Türk Dili*. C. LXXXIX. Sayı 639. s. 201-207.
- KORKMAZ, F. ve KESKİN B. (2018). “İpek Yolundaki Eski Uygur Ticari İlişkileri”. *Uluslararası İpek Yolu Sempozyumu: Türkiye ile Kore Arasında Uygarlıkların Etkileşimi, Bildiriler, 2-3 Temmuz İstanbul 2018*. ed. Fikret Turan, Filiz Ferhatoğlu vd. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. s. 83-96.
- KORKMAZ, Z. (2017). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. 5. Baskı. Ankara: TDK Yayınları.
- MALOV, S. (1951). *Pamyatniki Drevnetyurkskoy Pismennosti*. Moskova-Leningrad: Akademii Nauk.
- MATSUI, D. (2006). “Six Uigur Contracts from the West Uigur Period (10th-12th Centuries)”. *Studies in the Humanities (Volume of Cultural Sciences)*. C. 15 (February 2006). s. 35-60.
- MATSUI, D. (2017). “Uigur and Mongol Inscriptions of the Dunhuang Grottoes”. *Multilingual Source Materials of the Dunhuang Grottoes*. ed. Dai Matsui, Shintaro Arakawa. Tokyo: Tokyo University Foreign Studies, s. 1-161.
- MORIYASU, T. (2008). “Chronology of West Uighur Buddhism”. *Aspects of Research into Central Asian Buddhism*. In

- Memoriam Kōgi Kudara*. ed. Peter Zieme. Silk Road Studies 16. Turnhout: Brepols, s. 191-227.
- ODA, J. (1987). "On the Title 'Tutung' in Uigur". *Tōyōshi-kenkyū*. C. 46-1. s. 57-86.
- ÖLMEZ, M. (1993). "Eski Uygurca Xuanzang Biyografisine Ait Bir Okuyucu Kaydı". *Türk Dilleri Araştırmaları* 3 (1993). s. 159-166.
- RASCHMANN, S.-C. (2007). *Altürkische Handschriften Teil 13, Dokumente Teil 1*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- RASCHMANN, S.-C. (2015). "Zweihundert kuanpu für ein Kalb. Der Nachlass R. R. Arat in Istanbul". *Opuscula György Hazai Dicata, Beiträge zum Deutsch-Ungarischen Workshop aus Anlass des 80. Geburtstages von György Hazai*. ed. Barbara Kellner-Heinkele, Simone-Christiane Raschmann. Berlin: Klaus Schwarz Verlag. s. 210-223.
- TENİŞEV, E. R. ve FENG, J. (1958). "Hui-ku wen pin-t'ung (shan-pin) mai-shen ch'i san-chung pu k'ung-su chu-jan shu". *K'ao-ku hsüeh-pao*. No. 2 (20). s. 109-120. "Tri Novih Uygurskih Dokumenta iz Turfana", *Problemi Vostokovedenya*. No. 3, s. 141-149.
- TUGUŞEVA, L. Y. (2013). *Uygurskie delovye dokumenty X-XIV vv. iz Vostochnogo Turkestana*. Moskova: Nauka.
- VARDAR, B., GÜZ N., HUBER E. vd. (1998). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. 2. Baskı. İstanbul: ABC Kitabevi.
- YAMADA, N. (1993). *Sammlung uigurischer Kontrakte II*. haz. Juten Oda, Peter Zieme, Hiroshi Umemura, Takao Moriyasu. Osaka: Osaka University Press.
- ZIEME, P. (1981). "Uigurische Steuerbefreiungsurkunden für buddhistische Klöster". *Altorientalische Forschungen*. C. 8. s. 237-263.
- ZIEME, P. (1990). "Sur quelques titres et noms des bouddhistes turcs". *L'Asie Centrale et ses Voisins: Influences réciproques*. ed. Rémy Dor. Paris: Inalco. s. 131-139.
- ZIEME, P. (2015). "Local Literatures: Uighur". *Brill's Encyclopedia of Buddhism. Vol. I: Literature and Languages*. ed. Jonathan A. Silk. Leiden-Boston: Brill. s. 871-882.